

**ВОЛИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Савчук Світлана Іванівна

УДК 796-05.071.1

**ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ЛЕГКА АТЛЕТИКА”**

24.00.02 - Фізична культура, фізичне виховання
різних груп населення

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання і спорту

Луцьк – 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Волинському державному університеті
імені Лесі Українки, Міністерство освіти України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
Нісімчук Андрій Сергійович,
Волинський державний університет
імені Лесі Українки, завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Шиян Богдан Михайлович,
Тернопільський державний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, завідувач
кафедри теоретичних основ і методики фізичного
виховання;
кандидат педагогічних наук
Куриш Валентина Ігорівна,
Львівський державний інститут фізичної
культури, доцент кафедри теорії і методики
фізичного виховання.

Провідна установа: Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, кафедра фізичного
виховання та здоров'я, Міністерство освіти
України, м. Київ.

Захист відбудеться 26 лютого 2000р. об 11 год. на засіданні
спеціалізованої вченої ради К.32.051.02 у Волинському державному
університеті імені Лесі Українки (43021, м.Луцьк, вул.Винниченка,30).

**З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Волинського державного
університету імені Лесі Українки (43021, м.Луцьк, вул.Винниченка,30).**

Автореферат розіслано 25 січня 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Цьось А.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний стан державотворення в Україні вимагає реформування всіх сторін життєдіяльності людини, зміни її світогляду, свідомості, ставлення до явищ суспільного життя. Попередній державний устрій формував людину, нездатну до активного творчого способу життя, самостійного прийняття рішень, пошуку нових підходів до змісту, форм і методів практичної діяльності. Все це стосується і сфери фізичної культури.

Специфіка педагогічної діяльності спеціалістів у галузі фізичної культури і спорту зумовлює необхідність оволодіння професійними знаннями та вміннями як загальнопедагогічними, так і такими, які мають свою специфіку й відображають багатокomпонентну творчу діяльність учителя фізичної культури, що відображено в класифікаторі спеціальностей.

Професійні знання і вміння вчителя та їх значення в навчанні дітей досліджували відомі вчені минулого й сучасності П.Ф.Лесгафт (1988), Н.В.Кузьміна (1970), В.О.Сластьонін (1978), А.І.Щербаков (1980) та ін. Питанням удосконалення професійно-педагогічної підготовки велику увагу приділяли Ф.Н.Гоноболін (1970), Г.С.Костюк (1980), Н.В.Кузьміна (1970). Згідно з науковими дослідженнями Б.М.Шияна (1997), Г.В.Ложкіна (1998), В.І.Завацького (1998), Є.Н.Пристапи (1996), А.В.Цюся (1994), О.Й.Ємця (1988) слід зазначити, що головною умовою становлення професійної майстерності вчителів фізичної культури є рівень сформованості професійно-педагогічних знань, умінь та навичок.

Вивчення стану спеціальної підготовки студентів факультетів фізичного виховання показало, що вона здійснюється без достатньої педагогічної спрямованості. Серед цілої низки спеціальних дисциплін навчального плану провідне місце за кількістю годин належить легкій атлетиці. Ознайомлення з науковою літературою і практикою роботи факультетів фізичного виховання свідчить про те, що заняття з легкої атлетики спрямовані в основному на вивчення техніки її видів. Місце і значення легкої атлетики у формуванні педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури вивчені недостатньо.

Отже, актуальність даного дослідження зумовлена, з одного боку, об'єктивними суспільними потребами в підготовці висококваліфікованих учителів фізичної культури, які відповідали б вимогам сьогодення, були здатні формувати фізичну культуру учнів; з іншого – відсутністю теоретико-методичного забезпечення викладання спортивно-педагогічних дисциплін, зокрема легкої атлетики як професійно та педагогічно орієнтованого предмету.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно з держбюджетною науковою темою Волинського державного університету імені Лесі Українки "Психологічні передумови організації роботи з обдарованими індивідуумами в системі народної освіти" (номер держреєстрації 0197U0049782, шифр теми 21–97).

Мета дослідження – розробити й експериментально перевірити методику формування професійно-педагогічних знань та умінь у студентів факультетів фізичного виховання у процесі вивчення легкої атлетики.

Відповідно до мети визначено такі **задачі дослідження**:

1. Визначити стан професійно-педагогічної підготовки студентів.

2.Розробити й теоретично обґрунтувати методику формування професійно-педагогічних знань і вмінь учителя фізичної культури у процесі вивчення легкої атлетики.

3.Розробити методику тестового контролю визначення рівня професійно-педагогічних теоретичних знань.

4.Перевірити ефективність запропонованої методики формування професійно-педагогічних якостей учителів фізичної культури.

Наукова новизна дослідження полягає:

– у визначенні структури професійно-педагогічної підготовки вчителя фізичної культури в процесі вивчення дисципліни “Легка атлетика”, яка містить характеристику першорядних знань та вмінь;

– у визначенні компонентів і показників сформованості професійно-педагогічних знань та вмінь;

– у встановленні рівнів розвитку першорядних знань та вмінь (високий, середній та низький), критеріїв їх оцінювання за допомогою тестового контролю;

– у розробці варіантів індивідуальних завдань із застосуванням активних методів навчання.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати доповнюють положення щодо професійних знань і вмінь учителя фізичної культури та умов їх формування у процесі професійної підготовки. Розроблено спеціальні завдання з урахуванням індивідуальних можливостей студентів та вдосконалено програми з легкої атлетики, спрямовані на розвиток професійних знань та вмінь. Обґрунтовано методики тестового контролю якості професійних знань студентів у процесі викладання дисципліни “легка атлетика” у вищих закладах освіти.

Особистий внесок автора полягає в розробці науково–обґрунтованої методики формування першорядних знань та вмінь майбутніх учителів фізичної культури у процесі вивчення легкої атлетики. Запропоновано методи й засоби навчання з використанням різних форм занять. У роботах, виконаних у співавторстві здобувачеві, належать експериментальні результати дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідалися на всеукраїнських науково-практичних конференціях у містах Луцьку, Вінниці, Рівному; реалізовувалися шляхом публікацій у наукових та науково-методичних виданнях. Основні положення і результати досліджуваної проблеми використовуються на практичних заняттях зі спортивно-педагогічних дисциплін зі студентами факультетів фізичного виховання.

Публікації. За матеріалами дисертаційного дослідження підготовлено 9 публікацій, з яких 5 статей у фахових наукових виданнях, решта наукових робіт – у збірниках матеріалів і тез конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з вступу, 5 розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Матеріали дослідження викладено на 158 сторінках друкованого тексту, містять 23 таблиці, 4 рисунки. Перелік використаних наукових джерел містить 216 найменувань, у тому числі – 10 зарубіжних.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету й задачі дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення роботи, особистий внесок автора, вказується сфера апробації основних результатів дослідження.

У першому розділі – **“Теоретичні основи формування і контролю професійних знань і умінь та їх реалізація в практиці”** – подається обґрунтування концепції дослідження, узагальнення історичних першоджерел відомих науковців, порівняльний огляд історико-педагогічної літератури з проблеми професійної підготовки вчителя фізичної культури. Визначено, що науковий термін "професійна підготовка", передбачає сукупність спеціальних знань, умінь, навичок, якостей, трудового досвіду, які забезпечують можливість успішної роботи за певною професією. Найбільш глибоко загальні закономірності формування особистості вчителя фізичної культури висвітлено в роботах Б.М.Шияна (1993, 1997), Ю.М.Шкрєбтія (1996), О.В.Петуніна (1996), О.Й.Ємця (1985) та ін. Окремі аспекти підготовки вчителя фізичної культури відображено в роботі С.Ю.Балбенка (1994).

Вивчення особливостей діяльності вчителя фізичної культури вплинуло на формування теоретичних положень відомих педагогів-дослідників Н.В.Кузьміної (1970) та В.О.Сластьоніна (1978).

Відомо, що вирішальною ознакою професійної придатності до роботи вчителя є професійно-педагогічна спрямованість особистості. Однак, як свідчать результати численних досліджень, відображених в роботах Б.М.Шияна (1996), Н.Ю.Зубанової (1998), значна кількість студентів, які навчаються на факультетах фізичного виховання, не мають чіткої уяви про суть обраної професії та професійні завдання, які їм належить розв’язувати після закінчення вищих закладів освіти. У процесі тривалого та спрямованого навчання й виховання особистість деякою мірою набуває й розвиває якості, що визначають її готовність до педагогічної діяльності. Разом з тим ще недостатньо вивчені функціональні можливості спеціальних дисциплін навчального плану факультетів фізичного виховання, зокрема легкої атлетики.

Згідно з навчальними планами загальноосвітніх шкіл, факультетів фізичного виховання значне місце у формуванні рухових умінь та навичок належить курсу „Легка атлетика”. Аналіз робочих програм з легкої атлетики свідчить про те, що під час проведення як теоретичних, так і практичних видів занять недостатня увага приділяється розвитку першорядних знань, умінь та навичок.

У другому розділі – **„Методи та організація дослідження”** – подається характеристика використаних методів та етапів дослідження. Для розв’язання сформованих задач застосовувалися такі методи науково-пошукової роботи: організаційні (порівняльні, комплексні); теоретичні (аналіз психолого-педагогічної літератури); експериментальні (констатуючий і формуючий експеримент); системно-рівневий аналіз (рівні пізнавальної діяльності, системний аналіз і прогнозування); методи узагальнення структурно-психологічних характеристик, метод полярних балів і картка особистості.

У дослідженні взяли участь 200 студентів інституту фізичної культури і здоров’я Волинського державного університету імені Лесі Українки та 100 учителів фізичної культури

м. Луцька та Волинської області. Експеримент тривав протягом 1994-1999 рр. і охоплював три етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому етапі (1994-1995 рр.) вивчено та проаналізовано науково-методичну літературу з проблеми професійної підготовки вчителів фізичної культури, обґрунтовано методологію дослідження, мету й задачі експериментальної роботи.

На другому етапі (1995-1996 рр.) проведено формуючий експеримент з використанням в експериментальних групах широкого спектра засобів і методів навчання. Значну увагу приділено цілеспрямованому впливу їх на розвиток першорядних знань та умінь студентів.

На третьому етапі (1997-1999 рр.) уточнено теоретико-методичні аспекти та узагальнено експериментальні дані, результати яких перевірялися під час навчальної та педагогічної практики студентів.

У третьому розділі – **“Стан професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури”** – за результатами анкетного опитування провідних фахівців виокремлено першорядні знання, уміння та їх компоненти, якими повинні оволодіти студенти факультетів фізичного виховання під час навчання у вищих закладах освіти та визначено рівень їх розвитку. Результати анкетування вчителів фізичної культури показують, що до основних знань належать: знання індивідуальних особливостей дітей; знання засобів і методів навчання; знання техніки фізичних вправ; знання методик розвитку фізичних здібностей; знання передового досвіду роботи; знання організації власної діяльності та діяльності дітей.

Аналіз проведеного анкетування дає змогу визначити й першорядні вміння, без яких практична діяльність буде неефективною: уміння планувати навчально-тренувальний процес; уміння здійснювати показ вправ і контролювати техніку їх виконання; уміння визначати помилки, їх причини і шляхи їх виправлення; уміння регулювати фізичне навантаження; уміння впроваджувати елементи новизни в навчальний процес; уміння контролювати процес засвоєння знань.

Проаналізувавши програми з легкої атлетики для факультету фізичної культури, ми бачимо, що формування зазначених знань та умінь проводиться недостатньо. Якщо під час навчання у вищих закладах освіти студент навчиться правильно організовувати власну діяльність (у яку ми включаємо підготовку до семінарських, лабораторних занять, заняття обраним видом спорту), то у процесі педагогічної діяльності він буде прищеплювати ці навички учням.

За навчальним планом загальноосвітньої школи на курс "Легка атлетика" припадає понад 17% від загального обсягу годин (154). Хоча уроки з легкої атлетики за програмою проводяться лише з четвертого класу, елементи бігу та метань містяться в інших розділах програми (гімнастиці, спортивних та рухливих іграх). Тому студентам на практичних заняттях необхідно досконало вивчати техніку всіх видів легкої атлетики, передбачених програмою, та засвоїти засоби, котрі використовуються для вивчення техніки легкоатлетичних вправ.

На основі аналізу комплексної програми з фізичного виховання загальноосвітніх шкіл та програми “Легка атлетика” факультету фізичного виховання нами виокремлено знання та

вміння, які мають безпосередній вплив на формування професійно-педагогічної підготовки. Зміст професійної підготовки вчителя фізичної культури складають специфічні рухові й педагогічні вміння. До рухових умінь належить володіння технікою фізичних вправ шкільної програми. Ці вміння теж належать до педагогічної техніки, за допомогою якої вчитель передає знання учням.

На основі результатів дослідження визначено рівні сформованості у студентів другого курсу першорядних знань та вмінь (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень сформованості першорядних знань та вмінь
майбутніх учителів фізичної культури

Знання	Е. Г.	К. Г.	Уміння	Е. Г.	К. Г.
Індивідуальних особливостей дітей	2,5	2,4	Планувати навчально-тренувальний процес	2,4	2,3
Засобів і методів навчання	2,3	2,2	Здійснювати показ вправ і контролювати техніку їх виконання	2,4	2,4
Техніки фізичних вправ	2,4	2,5	Визначати помилки, їх причини і шляхи їх виправлення	2,3	2,3
Методик розвитку фізичних здібностей	2,2	2,3	Регулювати фізичне навантаження	2,3	2,4
Передового досвіду роботи	2,2	2,2	Упроваджувати елементи новизни в навчальний процес	2,4	2,5
Організації власної діяльності і діяльності дітей	2,3	2,4	Контролювати процес засвоєння знань	2,4	2,5

Примітки:

Е.Г. – експериментальна група; К.Г. – контрольна група

Рівень професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури невисокий. Характеризується значною неоднорідністю результатів і має резерви для покращення. Середні величини сформованості першорядних знань та умінь у студентів контрольної й експериментальної груп нижчі середнього рівня. Так, зокрема, студенти незадовільно знають засоби та методи навчання. Мають низький рівень знань методики розвитку фізичних здібностей, недостатньо вміють використовувати передовий педагогічний досвід, а також не вміють визначати помилки, причини їх виникнення, вчасно і грамотно виправляти їх і регулювати фізичне навантаження.

Значне місце в діяльності вчителя фізичної культури посідають уміння здійснювати контроль за процесом засвоєння знань (В.І.Куриш, 1996). Аналіз наукових джерел та практики дали змогу встановити, що на сьогодні у вищій школі переважають усні форми контролю знань. Виняткову роль відіграють методи тестових та інших контрольних вправ.

Під час вивчення курсу "Легка атлетика" розроблено тестові контрольні завдання, які дали змогу визначити, чи здатен студент самостійно:

- а) відтворювати інформацію;
- б) застосовувати її в різноманітних типових ситуаціях, що не вимагають створення ніякої нової інформації.

Тестові завдання на доповнення чи з пропуском за своєю формою мали вигляд незакінченого стверджувального речення, у якому пропущені слово або інший елемент тексту. Для забезпечення об'єктивності контролю нами також розроблено критерії оцінювання його результатів. За кожну правильну відповідь тестового завдання нараховувався один бал, а за неправильну – нуль. Така модель оцінювання є простою і зручною для застосування в практичній діяльності факультетів та інститутів фізичної культури.

У четвертому розділі – **“Формування професійної підготовки вчителя фізичної культури у процесі занять легкою атлетикою”** – обґрунтовано експериментальну методика, висвітлено основні результати дослідження рівнів професійної підготовки студентів експериментальних і контрольних груп, проведено їх порівняльний аналіз. Дослідницько-експериментальна робота показала, що найраціональнішою під час проведення практичних занять із легкої атлетики є методика, яка поєднує в собі такі методи навчання: інформаційно-повідомлювальні; пояснювально-ілюстративні; частково-пошукові; дослідницькі.

Експериментальна частина дослідження складалася з трьох етапів, на кожному з яких ми прагнули поступово формувати професійно значущі якості й реалізувати особистісно-орієнтований підхід до засвоєння компонентів першорядних знань та умінь студентів, досягти професійно-педагогічної спрямованості їх підготовки. Перший етап передбачав професійно-педагогічну підготовку студентів другого курсу; другий етап – студентів третього курсу; третій етап – четвертого курсу.

Програма професійно-педагогічної підготовки студентів другого курсу передбачала використання інформаційно-повідомлювальних методів навчання і ставила такі конкретні завдання:

- 1) створити правильне уявлення про техніку виконання легкоатлетичних вправ, які вивчаються на другому курсі, та навчити їх формувати в учнів уявлення про вправи легкої атлетики;
- 2) навчити розробляти конспект уроку з фізичного виховання з елементами рухливих ігор для учнів молодших класів, що готують до засвоєння легкоатлетичних вправ;
- 3) навчити студентів організовувати групу під час проведення підготовчої частини уроку;
- 4) дати студентам знання про методи вивчення легкоатлетичних вправ і застосування засобів їх удосконалення;
- 5) навчити студентів аналізувати педагогічну діяльність однокурсників, які проводять підготовчу частину уроку;
- 6) навчити проводити експрес-тестування з фізичної підготовленості учнів;
- 7) навчити студентів спостерігати за проведенням занять іншими особами;

8) сформувати уявлення про послідовність виконання вправ і їх запам'ятовування;

9) навчити сприймати рухові дії, які демонструються викладачем за допомогою прийомів жестикуляції, які можуть використовуватись у подальшій роботі з учнями;

10) ознайомити з методами евристичного мислення.

Відповідно до визначених нами методів навчання для розвитку та формування першорядних знань і умінь студентів розроблено комплекси завдань, що сприяли формуванню творчої активності особистості та активізували мислення студентів.

На третьому курсі застосовувалися інформаційно-повідомлювальні та частково-пошукові методи навчання, які сприяли:

1) створенню належних умов для вивчення техніки легкоатлетичних видів, що вивчаються на третьому курсі;

2) навчанню студентів формувати зміст уроків для учнів 5-9 класів з використанням рухливих ігор з елементами легкої атлетики та їх поєднання з іншими розділами шкільної програми;

3) навчанню студентів визначати виховні завдання на уроках з використанням легкоатлетичних вправ;

4) навчанню студентів щодо рухових дій учнів з урахуванням їх індивідуальних особливостей;

5) навчанню студентів оцінювати якість виконання легкоатлетичних вправ;

6) навчанню повідомляти нові знання за допомогою евристичної бесіди;

7) навчанню формулювати суперечності у процесі навчання;

8) навчанню полегшувати умови під час вивчення видів легкої атлетики;

9) навчанню визначати шляхи та етапи пошуку прийняття правильних рішень у процесі вивчення техніки легкоатлетичних вправ;

10) навчанню студентів спостерігати за якістю виконання вправ та виправляти помилки.

Отже, на другому етапі у процесі використання вказаних і розв'язання зазначених завдань ми мали змогу сформувати у студентів такі знання та уміння:

- знання техніки фізичних вправ;
- знання організації власної діяльності й діяльності дітей;
- знання методик розвитку фізичних здібностей;
- уміння здійснювати показ вправ та контролювати техніку їх виконання;
- уміння фіксувати помилки, вчасно і грамотно виправляти їх.

На другому етапі до студентів експериментальної групи ставилися підвищені вимоги щодо навчальної діяльності, у процесі якої формувалися професійні знання та вміння. Особливу увагу приділяли розвитку самостійності і творчості.

На цьому етапі нами розроблено теоретичні та практичні завдання різної складності. Це давало змогу студентам працювати на рівні набутих знань та умінь і покращити цим свою професійну підготовку. На третьому етапі (четвертий курс

навчання) засвоювалися шляхи реалізації дослідницького методу навчання у практичній діяльності й розв'язувалися такі завдання:

- 1) навчити ставити пізнавально-практичні завдання;
- 2) навчити розв'язувати мислительні задачі;
- 3) навчити розв'язувати практично-експериментальні задачі;
- 4) навчити проводити спеціальні спостереження;
- 5) навчити висловлювати передбачення, гіпотези, обмірковувати плани їх перевірки;
- 6) навчити складати план пошуку;
- 7) навчити використовувати ідеомоторне тренування у процесі вивчення легкоатлетичних вправ;
- 8) навчити розробляти зміст уроку легкої атлетики для учнів 9-11 класів;
- 9) навчити студентів ставити оздоровчі завдання на уроках легкої атлетики;
- 10) навчити студентів розробляти зміст сюжетних уроків та уроків ділових ігор на основі матеріалу з легкої атлетики;
- 11) навчити передавати знання учням з урахуванням їх індивідуальних особливостей;
- 12) навчити застосовувати різноманітні методи оцінювання фізичної підготовленості учнів старших класів;
- 13) оцінювання ефективності різних способів демонстрації техніки легкоатлетичних видів, які вивчались протягом навчання.

Третій етап мав узагальнюючий та інтегрований характер. Ситуаційні завдання були складнішими. У кожному з них містився навчальний матеріал з різних розділів шкільної і вузівської програми з легкої атлетики.

Експериментальна методика на третьому етапі передбачала формування знань організації власної діяльності й діяльності дітей, забезпечення належних умов для повноцінного проведення занять та змагань, керівництво групою учнів під час проведення навчальної практики. На заняттях студент був зобов'язаний організувати групу чи клас для виконання завдань уроку. До занять він підготовував реманент та місце для проведення уроку. Також під час проведення заняття потрібно було уміти спрямувати колектив на розв'язання основних завдань уроку, ефективно діяти під час виникнення несподіваних ситуацій.

До головних умов, що забезпечували в експериментальних групах успішну професійну підготовку майбутніх учителів фізичної культури, належать:

- поетапність формування знань та умінь у студентів;
- індивідуальний підхід у процесі планування і здійснення професійної підготовки;
- удосконалення змісту навчально-виховного процесу на основі виконання розроблених нами творчих завдань та тестового контролю;
- активізація процесу навчання;
- орієнтація на професійно-педагогічну підготовку всіх форм занять.

Основними механізмами педагогічного керівництва процесом професійної підготовки студентів експериментальної групи були:

- розуміння студентами необхідності оволодіння першорядними знаннями та вміннями;
- самоаналіз та самооцінка своєї педагогічної діяльності;
- творча активність студентів спрямована на подолання проблемних ситуацій, що виникали в процесі діяльності експериментальних груп.

Ефективність розробленої методики формування професійної підготовки перевірялася шляхом педагогічного експерименту зі студентами інституту здоров'я та фізичної культури молоді Волинського державного університету імені Лесі Українки. Педагогічний експеримент проводився в чотирьох групах другого курсу, дві з яких (21–22) склали контрольну групу, а дві (23–24) – експериментальну. Рівень знань, умінь та готовність до педагогічної діяльності за результатами констатуючого експерименту у всіх групах був приблизно однаковий.

Експеримент полягав у використанні в процесі організації навчально-виховного процесу розробленої нами методики формування професійно-педагогічної підготовки. Контрольна група продовжувала навчання за традиційною методикою.

Лекції з легкої атлетики спрямовувалися на формування професійної спрямованості майбутнього вчителя, ознайомлювали студентів з основними напрямками, засобами й методами оздоровчої та виховної роботи зі школярами, досвідом роботи кращих учителів України.

У процесі проведення практичних занять важливого значення надавалося їх методичному й технічному забезпеченню, виховній ролі. Це дало змогу поряд із засвоєнням техніки фізичних вправ, передбачених програмою, оволодіти прийомами педагогічної техніки навчання цих вправ і збагатити арсенал педагогічної майстерності.

Методика організації навчальної діяльності майбутніх учителів фізичної культури передбачала застосування тестових методик для визначення рівня засвоєння теоретичних знань студентів, розв'язання ситуаційних завдань, застосування активних методів навчання в різних формах занять. Запропонована система мала дослідницькі, проблемні моменти, які ставили студентів у становище експериментаторів, спонукали вирішувати їх самостійно і творчо.

Навчальні завдання, професійні ситуації максимально наближалися до реальних умов педагогічної діяльності, що дало змогу не тільки виявити знання предмету, а й визначити їх реальне ставлення до обраної професії та глибину розуміння її специфіки. Вони спонукали студентів самостійно працювати, формували інтерес до предмету й об'єктивну самооцінку, стимулювали до активного засвоєння навчального матеріалу. На нашу думку, варіативність завдань забезпечувала індивідуалізацію навчання та об'єктивне оцінювання знань майбутнього вчителя фізичної культури.

Слід зазначити, що запропонована методика формування професійно-педагогічної підготовки студентів доволі гнучка й дає змогу швидко трансформувати зміст навчання залежно від пізнавальних можливостей і рівня підготовленості студентів.

Ефективність системи запропонованих нами завдань перевірялася шляхом порівняння якісних і кількісних характеристик професійних знань та умінь, котрі досліджувались у студентів контрольної і експериментальної груп під час проведення всіх форм організації навчально-виховного процесу.

Середні показники, що характеризують рівень сформованості професійно-педагогічної підготовки у студентів експериментальної у контрольної груп, подано в табл. 2.

Таблиця 2

Рівень розвитку знань та умінь учителя фізичної культури
до і після формулюючого експерименту

Професійні знання та уміння	До формулюючого експерименту			Після формулюючого експерименту			
	К.Г.	Е.Г.	Рівень	К.Г.	Рівень	Е.Г.	Рівень
Знання індивідуальних особливостей дітей	2,4	2,5	Нижчий від серед-нього	3,7	Вищий від серед-нього	4,6	Високий
Знання засобів і методів навчання	2,2	2,3		3,5		4,7	
Знання техніки фізичних вправ	2,5	2,4		3,5		4,6	
Знання методик розвитку фізичних здібностей	2,3	2,2		3,5		4,4	

Продовження табл.2

Знання передового досвіду роботи	2,2	2,2		3,2		4,6	
Знання організації власної діяльності й діяльності дітей	2,4	2,3		3,4		4,6	
Уміння планувати навчально-тренувальний процес	2,3	2,4	Нижчий від середнього	3,9	Вищий від середнього	4,8	Високий
Уміння здійснювати показ вправ і контролювати техніку їх виконання	2,4	2,4		3,7		4,6	
Уміння визначати помилки, їх причини і шляхи їх виправлення	2,3	2,3		3,8		4,5	
Уміння регулювати фізичне навантаження	2,4	2,3		3,7		4,7	
Уміння впроваджувати елементи новизни в навчальний процес	2,5	2,4		3,7		4,5	
Уміння контролювати процес засвоєння знань	2,5	2,4		3,2		4,5	

Примітки: Е.Г. – експериментальна група; К.Г. – контрольна група

Результати формуючого експерименту показали, що найбільш сформованими виявилися знання засобів і методів навчання індивідуальних особливостей дітей, техніки фізичних вправ, уміння планувати навчально-тренувальний процес, регулювати фізичне навантаження, здійснювати показ вправ і контролювати техніку їх виконання. Найменш сформованими виявилися знання методик розвитку фізичних здібностей, уміння визначати помилки і вчасно їх виправляти.

Внаслідок постійної систематичної роботи щодо розв'язання педагогічних завдань і професійних ситуацій студенти експериментальної групи оволоділи методикою професійного аналізу й умінням приймати рішення. Вони активно пропонували один чи навіть більше варіантів вирішення конкретної проблеми, що свідчить про достатньо високий рівень професійної підготовки.

Застосування запропонованої методики професійної підготовки вчителя фізичної культури показало високу їх ефективність. Це дає підставу рекомендувати результати дослідження для широкого використання в навчальному процесі при вивченні інших спортивно-педагогічних дисциплін на всіх факультетах фізичного виховання в Україні.

У п'ятому розділі – **“Аналіз і обговорення результатів дослідження”** – підсумовуються результати дослідження. У процесі дослідницької роботи отримано три групи даних: дані, які підтверджують (1 група), дані, що доповнюють існуючі розробки (2 група), та нові дані з обраної проблеми.

До першої групи належать також дані про недостатній рівень сформованості у студентів першорядних знань та умінь на початковому етапі навчання у вищих закладах освіти й недостатнє уявлення студентів про необхідні професійні якості фахівця фізичної культури (О.Й.Ємець, 1985; Б.М.Шиян, 1996).

До другої групи отриманих нами результатів належать дані про динаміку професійної підготовки студентів у процесі навчання у вузі. Ці дані збігаються з результатами досліджень (І.А.Тер-Ованесян, 1986; В.М.Платонов, 1993), якими встановлено, що динаміка загального рівня професійної підготовки залежить від курсу навчання, спортивної спеціалізації та рівня спортивних досягнень.

Доповнюючими також є дані про динаміку сформованості окремих першорядних знань і умінь. Так, за знаннями й методами навчання умінням планувати навчальний процес простежується найбільше зростання від II до IV курсу. Знання методик розвитку фізичних здібностей і умінь упроваджувати елементи новизни в навчальний процес найкраще зростають після проходження студентами педагогічних практик на III та IV курсах. Знання про індивідуальні особливості дітей та уміння контролювати процес засвоєння знань студентами набуваються у процесі проходження навчальної та педагогічної практики. У нашому дослідженні доповнено також дані, одержані іншими авторами (Н.В.Кузьміна, 1970; Ф.Н.Гоноболін, 1970; Б.М.Шиян, 1997) щодо застосування активних методів навчання в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Абсолютно новими є відомості про рівень сформованості основних компонентів знань і умінь у професійній підготовці вчителів фізичної культури, їх готовність до педагогічної діяльності. Крім того, у дослідженні розроблено технологію формування професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, що враховує умови, етапи, механізми та методику організації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу наукової літератури встановлено, що існує проблема професійно-педагогічної підготовки студентів вищих фізкультурних закладів освіти у процесі вивчення курсу “Легка атлетика”. У дослідженні показано, що на сьогодні недостатньо розроблено засоби і методи формування професійних знань та умінь у процесі навчання. Не вивченими залишаються питання пошуку оптимальних критеріїв оцінювання теоретичних знань зі спортивних дисциплін, співвідношення засобів, методів і форм навчання відповідно до рівня професійної підготовки.

2. Рівень професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури невисокий, характеризується значною неоднорідністю результатів і має резерви для покращення. Середні величини сформованості першорядних знань та умінь у студентів контрольної і експериментальної груп нижчі від середнього рівня. Так, зокрема, студенти незадовільно знають засоби й методи навчання. Мають низький рівень знань з методики розвитку фізичних здібностей, недостатньо уміють використовувати передовий педагогічний досвід роботи, а також не вміють визначати помилки, причини їх виникнення, вчасно і грамотно виправляти їх і регулювати фізичне навантаження.

3. Виявлені в дослідженні компоненти професійних знань та умінь сприяли розробці методики їх формування, яка передбачає:

- поетапне засвоєння студентами систематизованого навчально-теоретичного матеріалу;
- широкий спектр активних методів навчання;
- варіативне використання організаційних форм навчально-виховного процесу (групових, індивідуальних тощо);
- розширення видів навчально-пізнавальної діяльності завдяки впровадженню спеціальних завдань, засобів, методів.

Реалізація запропонованої методики на трьох етапах формуючого експерименту свідчить про її ефективність.

4. Розроблена нами методика тестового контролю сприяла становленню професійно-педагогічної підготовки, яка дала змогу:

- виявити розуміння студентами необхідності оволодіння першорядними знаннями та вміннями;
- робити аналіз та самооцінку своєї педагогічної діяльності;
- проявляти творчість у вирішенні проблемних ситуацій, що виникали у процесі діяльності експериментальних груп.

5. Упровадження розробленої методики формування професійно-педагогічної підготовки майбутніх спеціалістів-учителів фізичної культури у процесі навчання значно підвищило рівень першорядних знань та умінь: знання засобів і методів навчання контрольної групи на 1,3 бала; експериментальної групи на 2,1; знання передового досвіду роботи – контрольної групи на 1,2 бала, експериментальної групи на 2,4; вміння регулювати фізичне навантаження – контрольної групи на 1,3 бала, експериментальної групи на 2,4; вміння контролювати процес засвоєння знань – контрольної групи на 0,7 бала, експериментальної групи на 2,1.

6. Дослідження підтвердило, що формування професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в умовах вищої педагогічної школи є цілісним процесом, який забезпечує цілеспрямоване керівництво становленням особистості вчителя, зумовлює оптимізацію процесу підготовки до професійної діяльності, якість засвоєння першорядних теоретичних і практичних знань та умінь.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Савчук С. Формування професійних рис на заняттях з легкої атлетики // Молодіжний науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк. – 1997. – №1. – С.59–63.
2. Савчук С. Застосування засобів поетапного формування знань та умінь з легкої атлетики // Науковий вісник Волинського державного університету. – 1999. – №7. – С.67–75.
3. Савчук С. Місце професійної підготовки майбутнього вчителя у різних формах занять з легкої атлетики з методикою викладання // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Збірник наукових праць ВДУ ім. Лесі Українки. – Луцьк: Медіа, 1999. – С.211–217.
4. Нісімчук К., Савчук С. Формування позитивних рис особистості у процесі занять фізичною культурою // Науковий вісник Волинського державного університету. – 1997. – №7. – С.4–7.
5. Савчук С. Особливості індивідуального стилю керування спортивною діяльністю викладача-тренера // Науковий вісник Волинського державного університету. – 1997. – №7. – С.30–31.
6. Савчук С. Методика формування знань та умінь студентів на заняттях з легкої атлетики з методикою викладання // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. / За ред. С.С.Єрмакова. – Х.: ХХІІІ. – 1999. – №22. – С.19–22.
7. Савчук С. Особливості теоретичної професійної підготовки учителів фізичної культури // Проблеми педагогічних технологій: Збірник наукових праць. – Луцьк, 1997. – С.68–71.
8. Савчук С.І. Педагогічний процес формування професійної підготовленості вчителя фізичного виховання // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Підготовка педагогічних кадрів і діяльність навчальних закладів нового типу в системі національної освіти: досвід і перспективи розвитку". – Чернівці, 1998. С.– 223–227.
9. Нісімчук К.О., Мельник Т.В., Ройко Л.Л., Смолюк В.І., Савчук С.І. Історичні аспекти гуманізації освіти: Навчальний посібник. – Луцьк, 1995. – 28с. (авторських – 0,3 д.а.).

АНОТАЦІЇ

Савчук С.І. Підготовка вчителя фізичної культури у процесі вивчення курсу "Легка атлетика". – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. Фізичне виховання різних груп населення. – Волинський державний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2000.

Дисертацію присвячено питанням підготовки вчителя фізичної культури у процесі вивчення курсу "Легка атлетика". Визначено структуру професійно-педагогічної підготовки вчителя фізичної культури, яка включає характеристики першорядних знань та умінь. Розроблено методику тестового контролю професійної підготовки студентів. Запропоновано методику формування професійної готовності, яка передбачає поетапне засвоєння студентами систематизованого навчального матеріалу, широкий спектр активних методів навчання, варіативне використання організаційних форм навчально-виховного процесу, творчу активність студентів. Основні результати праці впроваджено в навчальний процес факультетів фізичного виховання.

Ключові слова: учитель фізичної культури, професійна підготовка, першорядні знання та уміння, засоби та методи навчання, легка атлетика.

Savtchuk S. Training of students, as a teacher of physical culture in the process of exploring course: "Track and field athletics" – Manuscript.

Thesis submitted for a candidate degree in physical culture and sports by speciality 24.00.02. – Physical culture, physical education various group of the population. – Volyn State University named after Lesya Ukrainka, Lutsk, 2000.

Our investigation dedicates to the gestations on the training students, as a teacher of the physical culture in the process of exploring course "Track and field athletics". In our research was determined the structure of professional and pedagogical forms of teaching students, as a teacher of physical culture, which include main knowledge's and skills. We work out methods of the test control of professional training of the students. We offered the methods of forming the professional readiness, which provide learning systematise material of students, step by step, wide spectrum of active methods of studeing, and use the organised forms of teaching and educational process and creative activity of the students. The main results of our investigation were striked in the educational process at the faculties of physical culture.

Key-words: teacher of physical culture; the professional training; main knowledge and skill; methods and ways, track (and) field athletics.

Савчук С.И. Подготовка учителя физической культуры в процессе изучения курса "Легкая атлетика". – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.02 – физическая культура, физическое воспитание разных групп населения. – Волынский государственный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2000.

Цель исследования – разработать и экспериментально проверить методику формирования профессионально-педагогических знаний и умений у студентов факультетов физического воспитания в процессе изучения предмета "легкая атлетика".

Научное новшество исследования заключается в определении структуры профессионально-педагогической подготовки учителя физической культуры в процессе изучения предмета "легкая атлетика", включающего характеристику основополагающих знаний и умений; в определении компонентов и показателей сформированности

профессионально-педагогических знаний и умений; установлены уровни развития знаний и умений (высокий, средний, низкий), критерии их оценки при помощи тестового контроля; составлены варианты индивидуальных заданий с использованием активных методов обучения.

Практическое значение исследования состоит в том, что его результаты дополняют положения о профессиональных знаниях и умениях учителя физической культуры, условиях их формирования в процессе профессиональной подготовки учителя. Разработаны специальные задания с учетом возможностей студентов, усовершенствованы программы по легкой атлетике, направленные на развитие знаний и умений. Обоснованы методики тестового контроля качества профессиональных знаний студентов в процессе преподавания предмета "Легкая атлетика" в высших учебных заведениях. Применение тестового контроля позволяет своевременно получать объективную информацию о профессиональной подготовке студентов и оперативно корректировать её.

Во вступлении обосновано актуальность проблемы, определены цель и задачи исследования, раскрыто научное новшество и практическое значение работы, личный вклад автора, сфера апробации результатов исследования.

В первой главе "Теоретические основы формирования и контроля профессиональных знаний и умений, реализация их в практике" обобщается, что в современных научных исследованиях существует очевидное противоречие между теоретической разработкой проблемы профессионально-педагогической подготовки студентов высших физкультурных заведений и их практической реализацией в процессе обучения. В то же время подчеркивается недостаточность разработанной методики формирования профессионально-педагогических качеств в процессе изучения предмета "Легкая атлетика", указывается на её неэффективную реализацию.

Во второй главе "Методы и организация исследования" описаны методы, использованные для решения поставленных задач, и этапы организации исследования.

В третьей главе "Состояние профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры" установлено, что в профессиональной подготовке учителей физической культуры большое значение имеют основополагающие знания и умения. В процессе констатирующего эксперимента установлен низкий уровень профессиональной подготовки студентов.

Определены компоненты знаний и умений, необходимые в подготовке будущих учителей физической культуры.

В четвертой главе "Формирование профессиональной подготовки учителя физической культуры в процессе занятий легкой атлетикой" предложен комплекс средств и методов физического воспитания.

Установлено, что для наилучшего результата необходимо объединять предлагаемые средства и методы разной направленности. Мы убедились в том, что комплексное применение методов не только способствует повышению эффективности учебного процесса, но и обогащает профессиональный багаж будущего учителя. Его работа с учениками будет эффективнее и интереснее при использовании предложенных в диссертации комплексов средств и методов обучения.

Следовательно, в профессиональной подготовке будущих специалистов с физической культуры при изучении легкой атлетики основным должно быть формирование основополагающих знаний и умений. Для их усовершенствования целесообразно использовать: а) принятие решений при развязывании проблемных ситуаций; б) применение сюжетных ролевых игр; в) применение имитационных упражнений с элементами движений зверей; г) разработка специальных комплексов для усовершенствования техники движений; д) разработка содержания уроков для младших, средних, старших классов.

Установлено, что введение поэтапного обучения дает возможность анализировать ход овладения комплексом основополагающих знаний и умений по курсам, находить новые пути формирования профессионально-педагогических качеств будущего учителя.

По результатам исследования установлено, что к основным условиям, обеспечивающим в экспериментальной группе успешную профессиональную подготовку будущих учителей физической культуры, относятся: индивидуальный подход в процессе ее планирования и осуществления; усовершенствование содержания учебно-воспитательного процесса на основе выполнения разработанных нами творческих заданий и активизации творческой деятельности студентов; постоянная активизация процесса самоусовершенствования; ориентация на профессионально-педагогическую подготовку всех форм занятий с акцентом на учебную практику и практические занятия.

Основные результаты работы внедрены в учебный процесс факультетов физического воспитания.

Ключевые слова: учитель физической культуры, профессиональная подготовка, основополагающие знания и умения, средства и методы обучения, легкая атлетика.